

Nei til Big Brother mot terror

Sammendrag

Kriminalitet viktigere enn terror

En intervjuundersøkelse med i alt 180 deltakere i seks europeiske land viser at borgere er kritiske til sikkerhets- og overvåkingsteknologier, som kameraovervåking eller datalagring. De fleste deltakerne i undersøkelsen anser ikke terrortrusselen i seg selv som god nok grunn til å krenke privatlivets fred, og de oppfatter bekjempelse av kriminalitet som en viktigere begrunnelse for overvåking enn terror.

Høye krav for å godta overvåking

Dersom sikkerheten skal økes på bekostning av personvernet, stiller borgerne høye krav til begrunnelsen for overvåkingen. Det må dokumenteres at overvåkingen har effekt, og det bør ligge rettskjennelser til grunn dersom den lovfestede retten til privatliv brytes.

Privatsfæren viktigst

Blant de norske deltakerne er det gjennomgående høy aksept for etablerte sikkerhetstiltak i det offentlige rom, slik som kameraovervåking og sikkerhetskontroller på flyplasser. Teknologier som i større grad utfordrer privatsfæren, som for eksempel sporing av kjøretøy eller kroppsskanning med "nakenmaskin" blir ikke akseptert. Etablerte overvåkingsteknologier synes å være mer aksepterte enn nye.

Tillit til myndighetene, men åpne prosesser etterlyses

De norske og danske deltakerne i undersøkelsen har mer tillit til myndighetene enn de øvrige deltakerne. Dette betyr imidlertid ikke at de i større grad aksepterer et høyere overvåkningsnivå. Deltakerne var klare på at det trengs åpne beslutningsprosesser for å sikre et akseptabelt nivå av overvåking i samfunnet

Kritiske innbyggere

Selv om både EU og nasjonale parlamenter de siste årene har åpnet for mer overvåking og registrering av borgere, er vanlige innbyggere overraskende kritiske. De lar seg tilsynelatende ikke påvirke av den voksende terrorfrykten som har preget den storpolitiske scenen siden 11. september 2001.

Et stort flertall av deltakerne i PRISE-prosjektets intervjumøter mente nemlig at bruk av nye overvåkingsteknologier som griper inn i privatlivets fred, ikke kan rettfærdiggjøres med henvisning til terrortrusselen.

Kriminalitet viktigst

Undersøkelsen peker også på at folk mener

kriminalitetsbekjempelse er et bedre argument for overvåking enn terror. I forhold til å forsvare bruken av ny sikkerhetsteknologi oppfattes det å skulle forhindre eller oppklare alvorlige forbrytelser som viktigere enn å forhindre terror.

Det kan synes som den alminnelige europeiske innbygger ikke tror terror kan forebygges på den måten dagens sikkerhets- og overvåkingsteknologi legger opp til. Denne tendensen ser vi ikke minst i Spania, hvor innbyggerne har levd med terror i 30 år.

Tydlig begrunnelse og dokumentert effekt

Resultatene bygger på en serie intervjumøter i seks land: Norge, Danmark, Ungarn, Spania, Tyskland og Østerrike. Dette er en metode som er

utviklet for å finne ut hvordan grupper av vanlige mennesker oppfatter bruk av komplekse teknologier. Metoden kombinerer kvalitative gruppediskusjoner med individuelle spørreskjemaer og kan derfor å gi et mer nyantert bilde enn tradisjonelle meningsmålinger.

Undersøkelsen viser at et stort flertall av de 180 deltakerne vektlegger prinsippet om privatlivets fred svært høyt, og at de føler ubehag ved overvåkning. Dersom de skal akseptere mer overvåkning i samfunnet for å oppnå økt sikkerhet, stiller de høye krav til begrunnelse for overvåkningen, så vel som måten den blir utført på.

For at overvåkning skal anses som rimelig, må det være helt klart at tiltaket faktisk vil øke sikkerheten. Samtidig skal alternative muligheter alltid utredes – det vil si om samme sikkerhetsnivå kan oppnås med mindre inngripende tiltak. Sikkerhetsteknologien som brukes skal være dokumentert effektiv, og inngrepet i personvernet skal kunne rettfærdiggjøres ved den aktuelle trusselen. Det er ikke nok med vage formuleringer om terrorbekjempelse.

Vanskelig å fjerne tiltak når de er innført

Intervjumøtene viste også at et stort flertall av deltakerne i de seks landene nærer mistillit til myndighetene på enkelte områder. De tror for eksempel at overvåkningsteknologier vil bli innført uten tilstrekkelig begrunnelse. I tillegg tror de at når ny teknologi først er innført, vil det være vanskelig å bli kvitt den – selv om det viser seg at den ikke virker etter hensikten.

90% av deltakerne var overbevist om at overvåkningsteknologiene vil bli misbrukt. Enten av kriminelle, eller av virksomheter i kommersielt øyemed. I den norske gruppen var det spesielt stor mistillit til kommersielle selskaper.

60% mener at også myndighetene vil misbruke overvåkningen, men dette er et punkt hvor det

er store sprik i undersøkelsen. Nordmenn og dansker har størst tillit til myndighetene, mens ungarene ligger på bunn.

Fare for menneskelige feil

I alle landene er borgerne bekymret over muligheten for at teknologien kan misbrukes av enkelt personer eller at sensitive data kommer på avveie på grunn av menneskelige feil. Deltakerne la stor vekt på at det må gjøres mest mulig for å hindre at teknologien misbrukes.

PRISE

PRISE-prosjektet (PRivacy and SEcurity) er finansiert av EU med tanke på å utvikler "akseptable og aksepterte" retningslinjer for sikkerhetsindustrien i Europa og for europeisk politikk i forhold til sikkerhet og personvern. PRISE skal søke å møte potensielle konflikter mellom ny sikkerhetsteknologi og personvern, en av de grunnleggende rettighetene i et demokratisk samfunn.

Status for prosjektet

Prosjektet har først kartlagt sikkerhetsteknologier som kan ha betydning for personvernet. Deretter er grensene for personvern kartlagt i to faser:

- Først er begrensninger i forhold til lovgivning og borgerrettigheter kartlagt. Slike begrensninger er ofte relatert til innsamling, oppbevaring og behandling av persondata.
- Deretter er borgernes holdninger til personvern avdekket gjennom en serie intervjumøter.

Innspillene fra de nasjonale møtene tilfører prosjektet en bredere forståelse av hva som betraktes som krenkelser av personvernet, uten å være begrenset av reguleringer knyttet til persondata.

Prosjektet avsluttes med en konferanse i Wien i april 2008. Det skal også utgis en bok som skal samle vesentlige bidrag til prosjektet.

Partnere

PRISE gjennomføres av fire samarbeidende institusjoner: *Institut für Technikfolgen-Abschätzung* i Østerrike, *Teknologirådet* i Danmark, *Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein* i Tyskland og *Teknologirådet* i Norge.

Rapportene fra prosjektet finnes på: www.teknologiradet.no.

Borgerne i undersøkelsen er også opptatt av faren for formålsutglidning – det vil si at en sikkerhetsteknologi eller innsamlede data blir brukt i en annen sammenheng enn det som opprinnelig var hensikten.

Overvåkning – en vanesak?

Det kan synes som om folk blir vant til overvåkning dersom teknologien er tilstede i det offentlige rom på en slik måte at man ikke lenger legger merke til den. Det er dessuten større aksept for overvåkning i det offentlige rom enn i privatsfæren. Dette kan blant annet forklare hvorfor relativt mange synes det er greit med kameraovervåkning.

I tillegg kommer en klar tendens til å akseptere sikkerhetsteknologi i såkalte "faresoner", for eksempel i byene hvor risikoen for kriminalitet oppfattes som høy.

Dette gjelder også steder hvor risikoen for terror anses for stor: På flyplasser er de fleste villige til å akseptere nesten enhver form for sikkerhetsteknologi. 90% aksepterer således kameraovervåkning på flyplasser, mens over halvparten aksepterer kameraovervåkning på stasjoner, ved banker og på idrettsarenaer.

Nei til nakenmaskinen

Dersom man ser på enkeltteknologier, viser undersøkelsen at jo nærmere de kommer den menneskelige kropp, jo vanskeligere er det å akseptere dem. Dette gjelder for eksempel registrering av ansiktsbiometri med henblikk på senere gjenkjenning, og i noe mindre grad bruk av iris-skanning.

Deltakerne er aller mest kritiske til den såkalte "nakenmaskinen", en gjennomlysningsmaskin som benytter terahertzstråling for å danne et detaljert bilde av alle former under klærne, for slik å avsløre skjulte gjenstander.

Det samme gjelder kameraovervåkning i omklede rom – for eksempel i butikker – som anses som krenkende til tross for at kameraovervåkning generelt er blant de mest aksepterte teknologiene.

Norsk skepsis til sporing av kjøretøy

Undersøkelsen viser at de fleste har et svært nyansert forhold til spørsmålet om sikkerhets-

Sikkerhetsteknologier

Undersøkelsen tar for seg sikkerhetsteknologi innenfor syv hovedområder:

1. Biometriske målinger

Biometri er identifisering av personer ut fra deres biologiske eller fysiologiske karakteristika, som fingeravtrykk, ansiktstrekk, iris eller lignende. Biometri brukes i pass og ved adgangskontroll.

2. Kameraovervåkning

Aktive kameraer kan følge en person over større avstander, og avanserte dataprogrammer kan gjenkjenne bevegelsesmønstre knyttet til "mistenkelig adferd". Kameraer brukes også til trafikkovervåkning, for eksempel fartskontroll.

3. Skanning

Ulike typer gjennomlysningsteknologi, som røntgen eller terahertz, kan avsløre gjenstander som er skjult i bagasje eller under klesplagg, også gjenstander som ikke er av metall.

4. Posisjoneringsteknologi

Det er mulig å følge en persons bevegelser, både via mobilnettet, eller satellitteknologi som GPS.

5. Avlytting

Både fasttelefoner, mobiltelefoner eller avgrensede områder kan avlyttes. Ofte avlyttes også telefonene til personer den mistenkte antas å ta kontakt med, slik som den nærmeste familie.

6. Oppbevaring og bruk av registrerte data

Ved å samkjøre ulike registre kan man få omfattende informasjon om enkeltpersoner. Tendensen i Europa går i retning av å koble sammen informasjon, og også å utveksle informasjon over landegrensene.

7. Personvern fremmende teknologier

Dette er teknologi som direkte bidrar til å beskytte personvernet, slik som anonymisering, identitetsforvaltning eller kryptering.

teknologi kontra personvern, men at mer informasjon kan bidra til at de justerer sin oppfatning – også i retning av å akseptere teknologien.

Dette gjelder for eksempel såkalt lokaliseringsteknologi (som satellittsporing), som generelt anses som et sterkt inngrep i personvernet. En påpekning av at slik teknologi også kan bidra til å lokalisere ofre etter bilulykker bidro til å minske motstanden.

På spørsmål knyttet til sporing i trafikken pekte nordmenn seg ut, i den forstand at de var mer

negative til dette enn deltakerne fra de øvrige landene. De norske deltakerne aksepterte så å si ingen former for lokaliseringsteknologi brukt til overvåkning.

Frivillighet?

Noen spørsmål splitter deltakerne: For eksempel hvorvidt samfunnets sikkerhet er avhengig av sikkerhetsteknologien, og om en teknologi *må* tas i bruk dersom den er tilgjengelig. Det er også uenighet i spørsmålet om hvorvidt alle skal tvinges til å underkaste seg sikkerhetsteknologien dersom den innføres av virksomheter eller myndigheter.

Et flertall mener at det ikke bør få konsekvenser for den enkelte dersom han eller hun ikke ønsker – eller kanskje ikke kan – benytte teknologien. Dette kan for eksempel gjelde håndverkere, som har fått slipt ned fingeravtrykkene gjennom jobben. Men det kan også gjelde mennesker som prinsipielt nekter å la seg registrere i en database.

Deltakerne på intervjumøtene mente at det skal være en grad av frihet i forhold til å ta i bruk sikkerhetsteknologi, selv om det kan svekke den generelle sikkerheten. Generelt er det stor forståelse for at bruk av overvåkningsteknologi i en del tilfeller kan være nødvendig, men i forhold til konkrete eksempler er det stor skepsis.

Diskusjonene beveget seg mellom to hovedposisjoner: "Dersom jeg ikke har noe å skjule, har jeg ikke noe å frykte fra teknologien" og "Hvorfor skal de overvåke meg dersom jeg ikke har noe å skjule?"

Rettskjennelser viktig

Deltakerne ser på rettskjennelser som et godt tiltak for å gjøre overvåkningsmetoder akseptable, dersom det er absolutt nødvendig. Dette gjelder for eksempel avlytting og sporing av mistenkte. Her er det snakk om teknologier som vurderes som svært krenkende for privatlivet, men som samtidig kan være nyttige redskaper for politiet. Uten en rettskjennelse anses slike metoder som uakseptable.

Kjenner ikke personvern fremmende teknologier

Deltakerne var usikre på bruk av teknologier som fremmer personvernet, for eksempel

Redaksjon

Christine Hafskjold, Tore Tennøe

Abonnement

post@teknologiradet.no

Du kan lese alle utgaver av *Fra rådet til tinget* på

www.teknologiradet.no

kryptering og anonymisering. Selv om alle de norske deltakerne var jevnlig brukere av internett og e-post, hadde de liten kunnskap om hvordan man kan beskytte egen og andres identitet på nett.

Etterlyser bred debatt

Deltakerne i undersøkelsen mente det var viktig at beslutninger som påvirker personvernet baseres på åpne og transparente beslutningsprosesser. Før beslutningene treffes bør det være en bred offentlig debatt, som også involverer borgere. Dessuten mente de at alle relevante interessegrupper, eksperter og menneskerettighetsorganisasjoner bør høres før det tas beslutninger som berører spørsmål om sikkerhet kontra personvern.

Til slutt skal hensynet til personvern ha en fremtredende rolle hver gang et nytt sikkerhetsprosjekt analyseres. På samme måte skal det bare tildeles penger til forskning på sikkerhetsteknologi dersom det kan sannsynliggjøres at konsekvensene for brukernes personvern er grundig vurdert.

Dette nyhetsbrevet er skrevet på bakgrunn av rapporten "Europeiske holdninger til sikkerhetsteknologier og personvern", offentliggjort i november av PRISE-prosjektet, der Teknologirådet har deltatt (se egen faktaboks). Nyhetsbrevet er tilrettelagt for utgivelse i Norge av Teknologirådet, basert på et tilsvarende nyhetsbrev publisert av Teknologirådet i Danmark.

Teknologirådet er et uavhengig, rådgivende organ for teknologivurdering. Det ble opprettet ved kgl. res. 30.april 1999 etter initiativ fra Stortinget. "Fra rådet til tinget" blir utgitt av Teknologirådets sekretariat.